

Š T Ú D I E

LISTY OSMANSKÝCH HODNOSTÁROV ADRESOVANÉ MIKULÁŠOVI PÁLFFYMU 1588 – 1594

MICHAL CELNAR

CELNAR, Michal. Letters from Ottoman Dignitaries Addressed to Mikuláš Pálffy 1588 – 1594. *Historický časopis*, 2022, 70, 2, pp. 193-216, Bratislava.

The theme of the study is the relations and communication between Hungarian and Ottoman representatives in the Ottoman-Hungarian border region in the second half of the 16th century. The importance of these interactions is presented through the example of Ottoman letters addressed to the captain of Komárno and Nové Zámky, Mikuláš Pálffy. A total of 46 documents dating from 1588 till 1594 recount the everyday life in the border area. This communication aimed to resolve various matters, which were in the competences of the afore mentioned Hungarian commander and Ottoman dignitaries. The common themes included prisoners and their ransom, litigations, providing protection and transportation across the border, trade and solving private matters.

Keywords: Mikuláš Pálffy. Ottoman dignitaries. Communication. Correspondence. Borderland. The Kingdom of Hungary.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.2.1>

Prvé dve storočia novovekých dejín Uhorska sú takmer celé vyplnené súperením s Osmanskou ríšou, ktorá v danom období kontrolovala aj značnú časť krajiny. Územie dnešného Slovenska ako súčasť Uhorského kráľovstva sa tak dostalo nielen do susedstva s Osmanmi, ale jeho južné časti boli aj priamo začlenené do osmanských dŕžav. Toto obdobie je preto oprávnené aj predmetom výskumu slovenskej historiografie.¹ Dlhotrvajúcu pozornosť tejto problematike takisto

1 Zo starších autorov výberovo: VLACHOVIČ, Jozef. Príspevok k problematike prenikania tureckej moci na Slovensko. In: *Historický časopis*, 1959, roč. 7, č. 2, s. 234-265; BLAŠKOVÍČ, Jozef. K dejinám tureckej okupácie na Slovensku. In: *Historické štúdie*, 1963, č. 8, s. 95-116; MATUNÁK, Michal. *Život a boje na slovensko-tureckom pohraničí*. Ed. Vojtech Kopčan. Bratislava: Tatran, 1983, 320 s; HORVÁT, Pavel. Posledné obdobie tureckej moci na

venuje aj stredoeurópska historiografia, najmä v prípade ďalších nástupníckych štátov Uhorska, ktorých územie v minulosti tvorilo osmanské územnosprávne celky a provincie. Silnú pozíciu v tomto smere zastávajú najmä maďarskí historici.² Netreba zabúdať ani na tureckých historikov, ktorí sa pri výskume dejín Osmanskej ríše stále viac zameriavajú aj na jej pohraničné oblasti.³ Napriek tomu, že sa tejto téme u nás stále venuje istá pozornosť, jedná sa predovšetkým o zameranie na vojensko-politické dejiny, dejiny správy, prípadne život poddaného obyvateľstva v predmetnom období. V menšej miere sa skúmajú priame interakcie, vzťahy a komunikácia medzi predstaviteľmi Osmanskej ríše a Uhorska v osmansko-uhorskom pohraničí.⁴ Ich význam v kontexte celkovej problematiky však nemožno podceňovať, a preto sa na ne pokúsime upozorniť aj prostredníctvom tejto štúdie.

Osmanská expanzia do Uhorska a následná dlhodobá prítomnosť Osmanov v krajine silne zasiahla dovtedajšie štátne zriadenie, každodenný život, ako aj

Slovensku. In: *Historický časopis*, 1985, roč. 33, č. 3, s. 423-439; KOPČAN, Vojtech. *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*. Bratislava: Veda, 1986, 222 s. Z nových príspevkov výberovo: SKOVAJSA, Miloslav. Diplomatické vzťahy bratov Karola a Ferdinanda Habsburských so sultánom Sulejmanom (1537 – 1551) a mierová zmluva z roku 1547. In: *Historia Nova* 5, 2012, s. 65-94. ISBN 978-80-8127-067-3; SKOVAJSA, Miloslav. Dva návrhy mieru z ústia rieky Žitava (r. 1606). In: *Acta Historica Posoniensia*, 2012, XVI, s. 180-186. ISBN 978-80-8127-024-6; MALINIÁK, Pavol a Imrich NAGY. *Turek na obzore (Z prameňov k uhorsko-osmanským vzťahom)*. Krakow: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2013, 246 s. ISBN 978-83-7490-652-4; MARKUSKOVÁ, Helena. Život na uhorsko-osmanskom pohraničí v rokoch 1596 – 1687 na príklade Gemerskej stolice. In: *Acta Historica Neosoliensia*, 2013, roč. 16, č. 1-2, s. 224-274. ISSN 1336-9148.

- 2 Výberovo: PÁLFFY, Géza. *Hungary between Two Empires 1526 – 1711*. Bloomington: Indiana University Press, 2021, 318 s. ISBN 978-0-253-05464-4; FODOR, Pál a Géza DÁVID, eds. *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Brill: Leiden, Boston, Köln, 2000, 335 s. ISBN 90 04 11907 8; HEGYI, Klára. *A török hódoltság várai és várkatonasága I-III. kötet*. Budapest: História, 2007. ISBN 963 9627 079.
- 3 Výberovo: BİLGE, Sadık M. *Osmanlı'nın Macaristanı*. İstanbul: Kitabevi, 2010, 389 s. ISBN 978-605-4208-58-6; ŞİMŞİRGİL, Ahmet. *Slovakya'da Osmanlılar. Türk Uyvar 1663 – 1685*. İstanbul: Beylik Yayınları, 2015, 272 s. ISBN 978-605-9896-06-1; İŞİK, Mustafa. *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*. İstanbul: Kriter, 2018, 352 s. ISBN 978-605-2228-84-5.
- 4 FEKETE, Ludwig. *Türkische schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy*. Budapest: Königliche Ungarische Universitätsdruckerei, 1932, 503 s.; VESELÁ-PŘENOSILOVÁ, Zdenka. *Listy Vysoké Porty psané do Sedmíhradska a severních Uher z göttingenského defteru Turcica 30*. Ašpirantská práca. Praha 1959, 184 s.; BAYERLE, Gustav. *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604 – 1616*. Budapest: Akadémiai, 1991, 298 s. ISBN 9630559285; SUDÁR, Balázs. *Iszkender pasa és Bethlen Gábor Habsburg ellenes hadjáratai*. In: ŠUTAJ, Štefan, ed. *Protihabsburské stavovské povstania a ich vplyv na vývoj pohraničných regiónov Slovenska a Maďarska v 17. storočí*. Prešov: Universum, 2008, s. 80-92. ISBN 978-80-89046-50-8.

d'alší vývoj Uhorského kráľovstva. Nástupom novej dynastie Habsburgovcov v roku 1526 sa tento konflikt navyše zmenil na mocenský zápas dvoch veľmocí, ktorý sa už neodohrával len v Uhorsku, ale prebiehal pozdĺž celej hranice oboch ríš.⁵

Zriadením budínskeho ejáletu v roku 1541 a jeho následným rozširovaním sa dostali krajinské orgány Uhorska a predstavitelia štátnej moci rovnako, ako aj domáce obyvateľstvo do kontaktu so systémom štátnej správy Osmanskej ríše. Tento kontakt sa ešte viac posilnil postupným vytvorením menších osmanských územnosprávnych celkov – sandžakov s centrom v Ostrihome (1543), Novohrade (1544), Sečanoch (1552) a Fil'akove (1554). Ich predstavitelia hneď od začiatku čulo korešpondovali s obyvateľmi okolitých dedín, predstaviteľmi miest a mestskými kapitánmi, ako aj s vojenskými veliteľmi v okolí.

Postupný útlm osmanskej expanzie v druhej polovici 16. storočia a neschopnosť oboch strán v krátkej dobe rozhodnúť konflikt vo svoj prospech viedla k vytvoreniu obranných línií na oboch stranách pozostávajúcich zo systému pohraničných pevností.⁶ Medzi týmito líniami sa však vytvorilo široké pohraničné územie – kondomínium, na ktoré si nárokovali obe mocnosti, no ani jedna ho nedokázala trvalo ovládať. Tým sa vytvorila patová situácia, ktorú právne potvrdil aj mier, resp. prímerie uzavreté v Edirne (1568). Keďže ani jedna strana si neželala v blízkej budúcnosti nový vojenský konflikt, bolo nutné, aby ich predstavitelia v pohraničí vzájomne komunikovali a spolupracovali pri vzniknutých problémoch. Jednalo sa hlavne o rôzne prečiny a násilnosti, ktoré odporovali mierovým ustanoveniam, no boli bežné v hraničných oblastiach v tomto období.⁷ Vzájomné sťažnosti, žiadosti o vyšetrenie a zamedzenie podobných aktivít boli častým predmetom korešpondovania medzi osmanskými a uhorskými hod-

-
- 5 K habsburským snahám o vytvorenie širokej protiosmanskej koalície tiež pozri: RYBÁR, Lukáš. Počiatky diplomatických kontaktov safíjovskej Perzie s Habsburgovcami a Uhorskom na začiatku 16. storočia. In: *Kultúrne dejiny*, 2021, roč. 12, č. 1, s. 43-60. ISSN 1338-2209; RYBÁR, Lukáš. Misia Mikuláša Varkoča a Lukáša Pauliho do Moskvy v roku 1589 a otázka spojenectva Habsburgovcov s Perziou proti Osmanom. In: *Byzantinoslovaca: zborník k životnému jubileu profesora Miroslava Daniša*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, Katedra všeobecných dejín, 2020, roč. 7, s. 214-229. ISBN 978-80-223-5005-1.
 - 6 Novovzniknutá proti-osmanská obranná línia sa v dĺžke 1000 km tiahla od Jadranského mora až po severné Uhorsko a na konci 16. storočia sa skladala zo 120 – 130 väčších a menších pevností či strážnych veží. ÁGOSTON, Gábor. Empires and warfare in east-central Europe, 1550 – 1750: the Ottoman-Habsburg rivalry and military transformation. In: TALLETT, Frank a D.J.B. TRIM, eds. *European Warfare, 1350 – 1750*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 119. ISBN 9780521886284.
 - 7 Spis dvorskej vojnovkej rady vo Viedni z mierových rokov 1575 – 1582 zaznamenáva 188 väčších a menších vpádov, nehľadiac na menšie porušovanie hraníc. BLAŠKOVIČ, Jozef. Rimavská Sobota pod osmansko-tureckým panstvom. In: *Kapitoly z dejín a prírody okresu Rimavská Sobota*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968, s. 32.

nostármi. V Uhorsku sa tak otvorila nová etapa vzájomných vzťahov a koexistencie štátnych zriadení oboch ríš. Ich predstavitelia v pohraničí museli riešiť každodenné problémy na osmanko-uhorskom pomedzí a pokúsiť sa ich nápravou konsolidovať napätú situáciu.

* * *

Jedným z takýchto uhorských hodnostárov bol v 80. rokoch 16. storočia pred-dunajský hlavný kapitán, hlavný kapitán Komárna a neskoršie Nových Zámok Mikuláš Pálffy.⁸ Ten v rámci svojich kompetencií komunikoval a riešil problémy v pohraničí s osmanským miestodržiteľom – beglerbegom v Budíne, ale aj s nižšími funkcionármi Osmanskej ríše, napr. ostrihomskými sandžakbegmi. Z tejto komunikácie sa dodnes zachoval súbor písomností – listov adresovaných Mikulášovi Pálffyemu od menovaných osmanských hodnostárov. Tie sú uložené vo fonde Rod Pálfi – Ústredný pálfiovský archív, ktorý je dnes súčasťou Slovenského národného archívu.⁹

Uvedený súbor písomností pochádza z obdobia rokov 1588 – 1594, teda z doby, keď Pálffy zastával okrem iného funkciu hlavného kapitána preddunajskej oblasti a hlavného kapitána pevností Komárno a Nové Zámky. Zachovaná korešpondencia dokumentuje iba jednu etapu z pôsobenia Mikuláša Pálffyho na osmanko-uhorskom pohraničí. Môžeme však predpokladať, že takéto diplomatické styky udržiaval aj skôr.¹⁰ Do úvahy treba vziať aj Pálffyho angažovanie sa v 15-ročnej vojne, kde v bojoch proti Osmanom dosiahol značné vojenské úspechy. Je teda pravdepodobné, že množstvo osmanských písomností adreso-

8 K osobe Mikuláša Pálffyho najnovšie: FUNDÁRKOVÁ, Anna. Rábsky hrdina Mikuláš Pálffy – mýtus a skutočnosť. In: *Historické štúdie*, 2019, roč. 53, s. 45-59. ISBN 978022417297.

9 Slovenský národný archív, Rod Pálfi, Ústredný pálfiovský archív, Armarium 1, Ladula 3, Fasciculus 4. Tento súbor písomností sa celkovo skladá z 49 dokumentov. Počas výskumu sme listy numericky označili rešpektujúc pritom ich chronologické usporiadanie a pôvodnú signatúru. Z dôvodu prehľadnosti uvádzame v texte aj poradové číslo dokumentu. Osmanskej proveniencie je celkovo len 46 listov, pretože súčasťou tohto celku je aj list cisárskeho generála Andreasa Kielmana (č. 3, fol. 6) a koncept Pálffyho listu (č. 46, fol. 79-81) adresovaný budínskemu beglerbegovi. Diskutabilný je list č. 38 (fol. 65), ktorý Pálffyemu napísali väzni Osmana bega a rovnako aj list, resp. lístok č. 9 (fol. 11).

10 Do funkcie komárňanského hlavného kapitána bol totiž Mikuláš Pálffy vymenovaný už v roku 1584, po tom ako ho panovník v rovnakom roku vymenoval za hlavného župana Komárňanskej stolice. DANGL, Vojtech a Vladimír SEGEŠ. *Vojvodcovia: 111 osobností vojenských dejín Slovenska*. Praha: Ottovo nakladateľství, 2012, s. 151. ISBN 978-80-7360-986-3. Pálffy sa navyše už v 70. rokoch pohyboval na poli diplomacie, keď v roku 1574 pôsobil ako vyslanec v Istanbuli a začiatkom roka 1575 v Budíne. PÁLFFY, Géza. Baróni a magnáti v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí. In: FEDERMAYER, Frederik et al. *Magnátske rody v našich dejinách 1526 – 1948*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2012, s. 26. ISBN 978-80-970196-6-2.

vaných jeho osobe bolo podstatne väčšie, než to čo sa zachovalo dodnes.¹¹ Tieto dokumenty boli predmetom vedeckého záujmu už v minulosti.¹²

Odosielaťmi listov boli predstavitelia osmanskej správy v pohraničí. Najčastejšími a najvýznamnejšími z nich boli budínski miestodržiteľia a ostrihomskí sandžakbegovia. Korešpondencia sa zaoberá záležitosťami, ktoré spadali do vojenských a sudcovských kompetencií Mikuláša Pálffyho a ktoré sú typické pre vtedajšiu situáciu v pohraničí (výmena zajatcov, prešetrovanie priestupkov a trestných činov, informovanie o príchode vyslancov atď.). Zároveň deklaruje spoluprácu hodnostárov oboch strán pri riešení každodenných problémov v pohraničnej oblasti.

Medzi najvýznamnejšie písomnosti z tohto celku patria listy budínskych miestodržiteľov. Stretávame sa s dokumentmi troch beglerbegov – Ferhada pašu (12 listov), Sinana pašu (2 listy) a Mehmeda pašu (2 listy). Ich komunikácia s Mikulášom Pálffym nie je vôbec prekvapivá, keďže ten bol veliteľom významných pohraničných pevností a neskôr aj celého preddunajského kapitanátu. Obe strany k takémuto postupu navyše zaväzovala mierová zmluva z Edirne. Jednotná forma listov budínskych beglerbegov odkazuje na zaužívanú prax v diplomatickej produkcii ich kancelárie. To znamená, že častá výmena funkcionárov v tomto úrade nemala väčší vplyv na jeho chod. Kancelária trvale zamestnávala pisárov z domáceho, uhorského prostredia, ktorí v úrade zotrvali aj po od-

-
- 11 Dosvedčujú to rokovania, ktoré viedol Pálffy s Osmanmi aj v roku 1599. Bližšie pozri SÁ-DECZKY, Lajos. Pálffy Miklós levelezése a törökökkel és tatárral a béke felől 1599. őszén. In: *Magyar Történelmi Tár*, 1885, s. 566-573.
- 12 Koncom 19. storočia túto korešpondenciu využil pri svojom výskume rímskokatolícky kňaz a historik Pál Jedlicska, ktorý ju zahrnul do svojho diela približujúceho osobu Mikuláša Pálffyho aj skrz dokumenty mapujúce jeho život a pôsobenie. Jedlicska však v práci prezentuje len časť z týchto listov, niektoré iba vo forme registrov. JEDLICKA, Pál. *Adatok erdődi baró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552 – 1600*. Eger: Az Erseki Lyceum Könyvnyomdája, 1897, 820 s. Neskôr boli niektoré z týchto osmanských písomností publikované aj v rámci edície prameňov dokumentujúcej diplomatické vzťahy budínskych beglerbegov s Habsburgovcami a s predstaviteľmi Uhorska od polovice do konca 16. storočia. TAKÁTS, Sándor, ECKHART, Ferencz a Gyula SZEKFÜ. *Abudai basák magyar nyelvű levelezése I. 1553 – 1589*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1915, 546 s. V dôsledku časového ohraničenia rokom 1589, však bola do edície zahrnutá len časť daných listov. Konkrétne sa jedná o 12 listov budínského miestodržiteľa Ferhada pašu (list č. 20-31, fol. 31-53) z roku 1589, pričom je do edície začlenený aj ďalší list tohto miestodržiteľa z 1. septembra 1589 (takisto adresovaný Mikulášovi Pálffymu). Ten však nepochádza z rovnakej série osmanských písomností uložených v Slovenskom národnom archíve. V práci sa nachádza aj list č. 8 (fol. 10), ktorý Pálffymu adresoval Veli Nagy z Budína a dva listy č. 34 (fol. 59-60) a č. 47 (fol. 83) od Osmana, hlavného tridsiatkára vo Vácove. Podobne je v oboch publikáciách okrem predmetných listov aj ďalšia osmanská korešpondencia, ktorá síce bola určená Mikulášovi Pálffymu, ale tieto dokumenty už nie sú súčasťou nami skúmaného celku osmanských písomností. V budúcnosti sa však plánujeme venovať aj týmto listom.

chode starého a príchode nového miestodržiteľa. Tento fakt potvrdzuje aj zhoda pisárskych rúk v listoch viacerých miestodržiteľov. Pre správny chod úradu bolo potrebné, aby mal novovymenovaný beglerbeg k dispozícii schopný personál ovládajúci maďarský jazyk, keďže on sám túto reč neovládal. Všetky skúmané listy sú totiž písané v maďarčine, ktorá sa popri osmanskej turečtine stala druhým jazykom osmanských provinčných úradov v Uhorsku. Miestni osmanskí hodnostári ju už od polovice 16. storočia používali pre komunikáciu s uhorskými orgánmi, šľachtou, ale aj habsburským dvorom. Jednalo sa predovšetkým o praktické riešenie, keď bolo pre Osmanov ľahšie nájsť maďarských pisárov so znalosťou osmanskej turečtiny ako pre Viedeň zaobstarať dostatok tureckých tlmočníkov. Maďarskí pisári a tlmočníci budínskych beglerbegov tak hrali kľúčovú úlohu v cezhraničnej diplomacii.¹³

Obsahový rozbor listov

Na základe prerokovávaných záležitostí medzi predstaviteľmi oboch strán si dokážeme utvoriť pomerne dobrú predstavu o situácii na osmansko-uhorskom pohraničí na konci 16. storočia. Tematika listov navyše odzrkadľuje aj kompetencie, ktorými vojenský velitelia v pohraničí disponovali. Obrana hraníc a zamedzenie osmanského postupu boli kľúčové tak pre Habsburgovcov, ako aj pre celé „kráľovské“ Uhorsko. V dôsledku toho bola v uhorskom pohraničí vojenská správa do istej miery nadriadená ostatným zložkám verejnej správy. Velitelia cisárskych pevností tak zodpovedali nielen za vlastné vojenské posádky, ale aj za poddaných žijúcich v danej oblasti. V prípade osmanských hodnostárov bola situácia podobná. Úrad beglerbega a sandžakbega v sebe totiž zahrňoval najvyššiu vojenskú a správnu funkciu pre daný územnosprávny celok Osmanskej ríše. Vzájomná komunikácia sa tak často týkala aj záležitostí každodenného charakteru. Platilo to aj pre listy adresované Mikulášovi Pálffyemu. Popri bežných témach, ktoré súviseli s kompetenciami kapitána pevností Komárno a Nové Zámky, sa stretávame aj s listami súdnej alebo hospodárskej povahy.

O Pálffyho reakciách a riešení týchto záležitostí však máme len strohé správy, pretože spomínaný celok, až na jednu výnimku, neobsahuje odpisy jeho odpovedí.¹⁴ S takýmto problémom sa však stretávame aj pri diplomatickej korešpondencii medzi ústrednými orgánmi vo Viedni a budínskymi beglerbegmi, kde reakciu Habsburgovcov poznáme rovnako len zo zachovaných konceptov pripravovaných odpovedí. Našťastie aj pašovia začínali svoju komunikáciu citáciou listov,

13 ÁGOSTON, Gábor. Defending and Administering the Frontier. The case of Ottoman Hungary. In: WOODHEAD, Christine. *The Ottoman World*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2012, s. 233.

14 Súbor obsahuje len jeden päťstranový koncept Pálffyho odpovede, respektíve listu z 18. februára 1594 (list č. 46, fol. 79-81), ktorý je adresovaný budínskemu beglerbegovi.

ktoré predtým obdržali z Viedne, aby mohli reagovať alebo odpovedať na záležitosti, ktoré tieto listy obsahovali. Až potom pokračovali v predkladaní svojich vlastných požiadaviek alebo sťažností.¹⁵ Rovnaký postup možno vidieť aj v prípade listov adresovaných Mikulášovi Pálffyemu. Mimo toho, aspoň čiastočnú predstavu o postupe Mikuláša Pálffyho v prípade týchto žiadostí môžeme dedukovať aj zo sekundárnych zdrojov, napríklad z korešpondencie iných uhorských a cisárskych hodnostárov, zvyčajne jeho nadriadených alebo zo sťažností osmanských funkcionárov na jeho konanie, opäť jeho nadriadeným.¹⁶

Zajatci

Jedným z najčastejších dôvodov vzájomnej komunikácie boli záležitosti týkajúce sa zajatcov.¹⁷ Zajatci boli po celú dobu osmansko-habsburského konfliktu pre obe strany výdatným zdrojom financií, a tiež lacnej pracovnej sily. Ich získavanie bolo vyhľadávanou zárobkovou činnosťou najmä v mierových časoch, keďže žold pohraničných posádok bol na oboch stranách nízky. V prípade osmanských vojakov zisk, ktorý mali z obchodu s otrokmi alebo vymáhaného výkupného, bol oveľa vyšší ako ich ročný príjem. Zajatci sa preto stali významnou obchodnou komoditou a získavanie výkupného za zajatcov zase dôležitou obchodnou aktivitou v pohraničných oblastiach.¹⁸

Osmanská administratíva využívala zájmanie obyvateľstva aj na vymáhanie nezaplatených dávok od svojich poddaných.¹⁹ Hlavným cieľom pre obe strany

15 BAYERLE, Gustav. *Ottoman Diplomacy in Hungary: Letters from the Pashas of Buda 1590 – 1593*. Bloomington: Indiana University, 1972, s. 3. ISBN 87750-169-6.

16 Zmienky o Pálffyho osobe a jeho činnosti môžeme nájsť aj v už edovanej korešpondencii budínskych beglerbegov, napr.: BAYERLE, Gustav. *Ottoman diplomacy in Hungary: Letters from the Pashas of Buda 1590 – 1593*. Bloomington: Indiana University, 204 s. alebo TAKÁS, Sándor, ECKHART, Ferencz a Gyula SZEKFŰ. *A budai basák magyar nyelvű levelezése, I: 1553 – 1589*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1915, 546 s.

17 Táto problematika je podrobne rozpracovaná v: PÁLFFY, Géza. Ransom Slavery along the Ottoman-Hungarian Frontier in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth Centuries)*. Eds. Géza Dávid, Pál Fodor. Leiden; Boston; Köln: Brill, 2007. (*The Ottoman Empire and its Heritage, Politics, Society and Economy*. Eds. Suraiya Faroqhi, Halil Inalcik, 37.) s. 35-83. ISBN 978-90-47-42161-0.

18 BİLGE, Sadık M. *Osmanlı'nın Macaristanı*. İstanbul: Kitabevi, 2010, s. 100. ISBN 975-605-4208-58-6.

19 V roku 1590 sa arcivojvoda Ernest sťažoval budínskemu miestodržiteľovi Ferhadovi pašovi, že Turci uniesli dvanásť sedliakov a niekoľko žien z levických vinogradov. Ferhad sľúbil, že incident prešetří len v prípade, ak na to údajní vinníci nemali dôvod. Turci možno len potrestali svojich poddaných za neplatenie daní a neplnenie iných povinností. Nedávno totiž niekoľko dedín a miest, ktoré tradične odvádzali Osmanom dane, odmietlo poslušnosť. BAYERLE, G. *Ottoman Diplomacy*, list č. 24, Ferhad paša arcivojvodovi Ernestovi, 26. 6. 1590, Budín, s. 53.

však bolo dostať za rukojemníka čo najvyššie výkupné. Výška výkupného sa na základe majetkového a spoločenského postavenia zajatca pohybovala od niekoľkých zlatých, po často až horibilné čiastky. Únosca tak mohol vďaka svojej šikovnosti nadobudnúť značné bohatstvo.²⁰ Za prísľub čo najvyššieho výkupného boli zajatci kruto bití a týraní. Vyplatenie takéhoto výkupného pritom neraz zajatca i celú jeho rodinu finančne zruinovalo. Väzeň bol následne dočasne prepustený, aby si svoje výkupné zaobstaral, najprv však za seba musel poskytnúť ručiteľa. Tým boli väčšinou jeho spoluväzni, prípadne iné hodnoverné osoby. Ak si však zajatec do konca lehoty výkupné nezabezpečil, jeho ručiteľ bol vystavený bitkám a mučeniu. Kvôli úhrade výkupného museli dotčení často rozpredať svoj majetok alebo si danú sumu vyžobráť. Určitú pomoc pri zbieraní výkupného poskytovali zajatcom aj štátne orgány.²¹

Výkupné bolo často vyplácané aj v rôznych komoditách a luxusných tovaroch. Toto tzv. *rancionovanie* je typické pre celé obdobie 16. a 17. storočia. Osmani sa touto cestou snažili získať najmä strategické suroviny a iné nedostatkové komodity, zatiaľ čo uhorskí pohraniční velitelia zase preferovali luxusný orientálny tovar.²² S rôznymi formami výkupného sa stretávame aj v skúmaných písomnostiach. Napríklad budínsky beglerbeg Ferhad paša požadoval za Pavla Farkaša ako výkupné nôž, pancier, súkno a cín.²³ Z listu od Piriho sipáhiho – príslušníka osmanskej lénnej jazdy sa dozvedáme, že výkupné za jeho zajatca bolo stanovené na dvanásť sukní vyrobených zo súkna v hodnote 200 zlatých a sedem pekných šiat z taftu v hodnote 25 zlatých.²⁴

-
- 20 Budínsky beglerbeg Ferhad paša získal za syna cisárskeho generála Herbarda Auersperga výkupné v hodnote 30 tisíc zlatých. Podrobnejšie v liste č. 26 (fol. 43-44). Ferhad za tieto prostriedky financoval výstavbu nádhornej mešity (džami) Ferhadija v Banjej Luke (dnešná Bosna a Hercegovina), vďaka čomu sa do histórie zapísal ako mecén umenia a architektúry. BIŠČEVIČ, Vedad. *Bosanski namjesnici Osmanskog doba (1463 – 1878)*. Sarajevo: Connectum, 2006, s. 133. ISBN 9958-590-280-X.
- 21 Uhorská komora mala špeciálny fond tzv. pecunia eleemosynea pauperum, alebo aj pecunia pauperum, čiže peniaze chudobných, peniaze almužny pre chudobných. Z tohto fondu vyplácala peniaze pre ľudí v núdzi a teda poskytovala aj finančnú výpomoc na vyslobodenie z osmanského zajatia. KOHÚTOVÁ, Mária. Uhorská komora a vojaci v tureckom zajatí. In: BAĐURÍK, Jozef a Kamil SLÁDEK, zost. *Politický zrod novovekej strednej Európy. (500. výročie narodenia Ferdinanda I. – zakladateľa habsburskej monarchie)*. Bratislava: CEP, 2005, s. 180-181. ISBN 80-7165-446-9.
- 22 Slovenská Akadémia Vied, Ústredný Archív Slovenskej Akadémie Vied, Vojtech Kopčan – osobný fond, 1957-1997, I. Materiály z vedeckej činnosti, A. Rukopisy nepublikované, 1. štúdie, články, preklady, krabica č. 1, č. j. 2. Osmanskí vojenský zajatci na území dnešného Slovenska v 16. – 18. stor. Po r. 1979, s. 9.
- 23 Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond Rod Pálfi – Ústredný pálfiovský archív (ďalej f. ÚPA), Armarium 1 (ďalej A 1), Ladula 3 (ďalej L 3), Fasciculus 4 (ďalej F 4), fólia (ďalej fol.) 63-64, list č. 37, Halil Kihaja Mikulášovi Pálfimu, 25. 3. 1590, Budín.
- 24 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 62, list č. 36, Piri sipáhi Mikulášovi Pálfimu, 25. 3. 1590,

Cenným artiklom, ktorý často tvoril výkupné zajatcov, boli kone. Uhorskí velitelia v pohraničí ich nezískavali len vo forme výkupného, ale aj prostredníctvom nájazdov na osmanské územie a prepadávaním osmanských oddielov.²⁵ Kôň predstavoval výkupné aj v prípade sipáhiho Redžepa. Redžep kvôli tomu odcestoval do Budína, kde si pýtal povolenie od pašu, teda miestodržiteľa. Ten však jeho žiadosť zamietol a navyše pohrozil, že ak by chcel Redžep koňa napriek tomu poskytnúť, nechá ho obesiť.²⁶

Predmetom korešpondencie budínskeho miestodržiteľa a preddunajského kapitána sa často stávali aj prípady nezaplatenia výkupného alebo spory vzniknuté pri jeho dohadovaní. Kôň mal byť výkupným aj v tomto prípade. Dňa 5. augusta 1589 Ferhad paša vo svojom liste informoval Pálffyho, že prišiel pred neho Žid menom Abrahám. Ten sa prišiel sťažovať na Mátea Tataiho a Alberta Királyho, od ktorých chcel vykúpiť jedeného zajatca. Výkupným mal byť jeden kôň. Abrahám im postupne priviedol tri kone, ale ani jeden sa im nepáčil. Prvé dva mu vrátili a napriek tomu, že si tretieho koňa ponechali, väzňa mu nevydali. Tohto koňa následne Máte Tatai využíval tri mesiace, pričom na ňom cestoval z Györu do Bratislavy a neskôr do Viedne (*Györe Poszonban es Beczben*). Po tomto čase ho vrátil Abrahámovi, ale kôň po krátkej dobe zdochol. Ferhad preto v danom liste posielal svoje stanovisko a žiadal Pálffyho, aby potrestal vinníkov.²⁷

Výkupné bolo často vyplácané aj vo forme dobytká. Rožný dobytok bol totiž v danej dobe žiadaným obchodným artiklom pochádzajúcim najmä z centrálnych častí Uhorska. Takýto typ výkupného bol preto požadovaný najmä od osmanských zajatcov. Tak to bolo aj v prípade, o ktorom pojednával list ostrihomského sandžakbega Memiho.²⁸ Ten od Pálffyho žiadal ochranný list pre Ömera agu, ktorý chcel poslať dobytok (zrejme ako výkupné) Štefanovi Forgáčovi. Ömer aga tak už raz urobil, no Forgáč tento dobytok vrátil. Ömer následne spolu s ďalšími agami predstúpil pred sandžakbega so žiadosťou, aby v jeho záležitosti konal. Sandžakbeg preto Pálffyho prosil, aby dohovoriť Forgáčovi, aby tento dobytok prijal. Podotýkal, že sa jedná o chutnú a veľmi drahú hovädzINU. Preprava tohto dobytká si vyžadovala veľké náklady a námahu. Nech s ním preto nemusia

Budín.

25 Z komunikácie medzi budínskym beglerbegom Ferhadom pašom a arcivojvodom Ernestom sa dozvedáme, že Mikuláš Pálffy v roku 1590 prepustil zo zajatia 11 Turkov a 38 koní, ktorých jeho muži zajali počas incidentu pri Pukanci. BAYERLE, ref. 15, list č. 30, Ferhad paša arcivojvodovi Ernestovi, 27. 8. 1590, Budín, s. 70.

26 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 12, list č. 10, Husain Vajda Jánovi Trombitásovi, 13. 7. 1589, Stoličný Belehrad.

27 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 49-50, list č. 29, Ferhad paša Mikulášovi Pálfimu, 5. 8. 1589, Budín.

28 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 23-24, list č. 16, Memi beg Mikulášovi Pálfimu, 8. 10. 1589, Ostrihom.

daní agovia chodiť zbytočne hore-dolu. Memi na záver listu dodal, že Ömer je pokojný a udatný muž, ktorý ochotne konal vo viacerých prípadoch týkajúcich sa zajatcov. Aj tento prípad dokazuje, že kvôli zlej ekonomickej situácii a stúpajúcej inflácii boli vysoké sumy vyplácané aj vo forme dobytká. Rožný dobytok predstavoval najvýznamnejší uhorský vývozný artikl v 16. storočí.²⁹

Vyskytujú sa však aj s prípady, keď výkupné tvorili rôzne polotovary. V jednom liste mal Pálffyho zajatec stanovené výkupné na 150 baraních koží,³⁰ v ďalšom liste mal zase istý Osman beg ako výkupné zaobstarat' 2000 starých (zrejme kravských) koží.³¹

Vymáhanie výkupného sa stalo predmetom korešpondencie aj medzi Ferhadom pašom a Mikulášom Pálffym. Budínsky miestodržiteľ písal 9. júna 1589 Pálffymu v záležitosti neprímerane vysokého výkupného za zajatého Hasana bega. V liste Ferhad najprv Pálffymu gratuloval k vymenovaní za hlavného kapitána Nových Zámkov, pričom dodal, že keďže počul o jeho mene, od Boha si želal a chcel, aby prišiel do jeho susedstva. V liste rozoberal aj osmanské spustošenie ostrihomských dedín, na ktoré sa Pálffy pred niekoľkými dňami sťažoval. Ferhad však oponoval, že v čase keď priniesol kráľovský vyslanec každoročný tribút do Budína, František Dobó so svojimi oddielmi vpadol na osmanské územie. Spod Novohradu odohnal dobytok a niekoľko sto kusov dobytká a oviec (*szaz barmat es juhót*). Takáto vec sa vraj nestala od doby, „čo mocný cisár [osmanský sultán] *šabl'ou ziskal túto zem*“. Ferhad paša sa za to pomstil pustošením a násilím na majetkoch a poddaných Františka Dobóa. Mestá a dediny, ktoré boli poplatné na obe strany ušetril. Ferhad sa tiež sťažoval, že dedina Szikszó a niektoré ďalšie, ktoré boli poplatné osmanskému sultánovi, odmietli si aj naďalej plniť svoje povinnosti. Ferhad preto Pálffyho žiadal, aby prikázal menovaným dedinám splniť si svoj záväzok. Okolitým mestským kapitánom mal zase rozkázať, aby zostali pokojní a všetky odpadnuté mestá a dediny nech prinútiť k poslušnosti.³²

Ferhad uznal Pálffyho láskavosť, že upustil z požadovanej sumy výkupného za Hasana bega 5000 zlatých, pričom sa opäť odvolával na Hasanovu chudobu. Toho osmanský sultán vymenoval za sandžakbega nie za zlato a poklady, ale za

29 V dôsledku osmanskej okupácie centrálnej časti krajiny sa miestne obyvateľstvo venovalo chovu dobytká na úkor poľnohospodárskej výroby. KAZIMÍR, Štefan. Slovensko v medzinárodnom obchode s dobytkom v 16. storočí. In: *Historické štúdie* 18, 1973, s. 176. Priemerný ročný vývoz dobytká z Uhorska sa odhaduje na 200 000 kusov. Tamže, s. 180.

30 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 10, list č. 8, Nagy Veli Jánovi Trombitásovi, 11. 6. 1589, Budín.

31 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 25-26, list č. 17, Mehmed beg Mikulášovi Pálffimu, 12. 10. 1589, Ostrihom.

32 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 43-44, list č. 26, Ferhad paša Mikulášovi Pálffimu, 6. 6. 1589, Budín.

oddané služby. Aj keď osmanský sultán zabavil všetok Hasanov majetok, stále získal len 4000 zlatých. Ferhad navyše upozorňoval, že ak si Pálffy myslí, že zostávajúcu sumu za Hasana získa žobraním, tak sa veľmi mylí, lebo ani medzi Turkami a ani medzi kresťanmi sa nemôže spoliehať na takéto prosíkanie. Ferhad tiež Pálffymu pripomínal osud Aliho bega, ktorého chcel zo zajatia oslobodiť jeho syn Sinan paša. Sinan poslal spolu s Alim dvoch svojich ľudí, aby šli žobrať do oblasti medzi Budínom a Temešvárom. Nevyzbierali ani do pol tisíce zlatých.

V liste tiež Ferhad zdôrazňoval, že za týchto begov, ktorí boli vykúpení zo zajatia, Pálffy nedostal viac ako 30 000 zlatých. Zdôraznil, že sa na to pozerá ako na „boží príkaz“, podľa ktorého nemá jeden človek väčšiu hodnotu ako 40 000 *asper*,³³ čiže 1000 zlatých. Ferhad preto ponúkal za oslobodenie Hasana záručný list (*hit levél*) alebo zálohu, pretože nebol schopný vyplatiť stanovenú sumu. Ak by vraj Pálffy neveril tomu, že by Hasan zvyšnú sumu doplatil, tak nemá cenu, aby ho vôbec prepúšťal. Ferhad tiež spomínal na vlastnú skúsenosť v podobnej záležitosti. Keď totiž Ferhad pôsobil v Bosne, dostal sa mu do rúk Auerspergov syn³⁴ (*osporgar fia*), pričom sa nepozeral na to, že mal hodnotu 8 alebo 10 takýchto begov (ako Hasan), ale riadil sa podľa boha a stanovil výkupné na 30 000 zlatých. Dokázali však za neho zložiť len 20 000 zlatých s tým, že ako náhradu za zvyšnú sumu poslali ešte dobytok a otrokov. Na záver listu sa Ferhad ešte vyjadril ohľadom koňa, ktorého si Pálffy vyžiadal. Ferhad ho ubezpečil, že jeho požiadavke vyhovie a akonáhle bude mať takého koňa k dispozícii, hneď ho pošle Pálffymu.

V skúmaných listoch sa stretávame najmä so sprostredkovateľmi vykúpenia zajatcov. Tými boli väčšinou nižší osmanskí velitelia, no niekedy aj sandžakbegovia alebo priamo budínski miestodržiteľia. Pálffyho väčšinou informovali o snahe osmanských zajatcov vyzbierať výkupné, prípadne na neho apelovali, aby sa nad zajatcami zľutoval a netýral ich. Takéto angažovanie sa v záležitostiach zajatcov je pochopiteľné, keďže sa väčšinou tiež jednalo o vojenské osoby alebo provinčných sipáhiov. V Pálffyho mene zase v takýchto, ale aj iných záležitostiach často vystupoval Ján Trombitás (Trubač), ktorý bol jeho podriadeným, pravdepodobne v komárňanskej pevnosti.³⁵ Informácie o jeho osobe získavame najmä z adries listov, kde je určený ako príjemca.

33 Strieborná minca, ekvivalent pomenovania pre akče – základnú peňažnú jednotku v Osmanskej ríši. Táto malá strieborná minca sa prepočítavala podľa kurzu 66 akčí = 1 zlatý. BLAŠKOVIČ, Jozef. *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva*. Bratislava: Obzor, 1974, s. 307.

34 Ferhad sa odvoláva na svoje víťazstvo v bitke pri Budačke v roku 1575 a na zajatie Wolfa, syna cisárskeho generála Herbarda Auerspega, ktorý v tomto boji padol.

35 Usudzujeme to z adresy listu č. 8, v ktorom je označený ako „hlavný správca Mikuláša Pálffyho v Komárne“.

Osmanských funkcionárov kontaktovali samotní väzni. Žiadali ich o pomoc pri vykúpení zo zajatia, zastupovanie v ich prípade a samozrejme, aby za nich orodovali u druhej strany. Nejednalo sa pritom len o osmanských, ale aj uhorských zajatcov. V jednom liste písal Pálffyemu ostrihomský sandžakbeg Memi, ktorý mu oznámil, že sa na neho obrátil zajatec Husaina agu, komárňanský desiatnik menom Vavrinec Nagy. Žiadal ho, aby mu odpustil výkupné, ktoré má za seba uhradiť a vymenil ho za Pálffyho zajatca Husaina Kazapa. Vavrinec mal následne Pálffyemu danú cenu uhradiť či už peniazmi, alebo iným spôsobom. Ak by teda Pálffy s takýmto návrhom súhlasil, nech mu (Memimu) dá okamžite vedieť. V opačnom prípade nech Pálffy okamžite pošle Kazapa Husaina a Memi za neho pošle výkupné. Ostrihomský sandžakbeg však v liste rozoberal aj ďalšie záležitosti. Preddunajskému kapitánovi oznamoval smrť Zolaka Redžepa a Andreja odabašu.³⁶ K Memimu sa však nedávno dostal istý zajatec (Rác)³⁷, ktorý nástojil na tom, že má zosnulému Andrejovi odabašovi zaplatiť sumu 500 zlatých. Memi v liste naznačoval, že Pálffy o tomto prípade vie, a preto by mal vedieť, akú sumu tento zajatec ešte dlhoval. Preto nech sa Pálffy k tejto veci čo najskôr vyjadrí. V prípade, že už daný zajatec žiadne podlžnosti nemá, sandžakbeg ho hneď prepustí. Memi však v liste rozoberal ešte jeden prípad, ktorý sa taktiež týkal zajatcov. Pálffyemu oznámil, že za osmanského zajatca, ktorého vlastnil Štefan Forgáč, pošle ako zálohu brata Ömera agu. Žiadal však, aby mu Pálffy poskytol ochranný list, s ktorým by mohol poslať dvoch alebo troch chlapcov, ktorí by doručili zvyšok požadovanej sumy za daného zajatca. Memi to zdôvodňoval tým, že: „*je ťažké zveriť a poslať po obyvateľoch toľko peňazí, dobytka a koní, keďže je po ceste veľa zlodejov*“.³⁸

Pálffyho však kontaktovali aj samotní väzni, ktorí ho v liste informovali o svojom ťažkom postavení. V tomto prípade sa jednalo o uhorských zajatcov pôvodom z Nových Zámkov, pravdepodobne vojakov, ktorí spadali pod Pálffyho velenie. Týchto zajatcov zadržieval vacovský beg Osman. Vo svojom liste informovali o neľudských pomeroch, v ktorých sa nachádzali, častých bitkách, ako aj o ich zlom zdravotnom stave. Pravdepodobne boli ručiteľmi Tomáša Szalaia, ktorému sa však podarilo z väzenia utiecť. Zajatci Pálffyemu vyčítali, že sa mu nepodarilo túto osobu zadržať, v dôsledku čoho boli už osem mesiacov bití a týraní. Žiadali preto Pálffyho o pomoc pri vyplatení ich výkupného, pretože inak sa zo zajatia nikdy nedostanú. Zajatci tvrdili, že Pálffy o ich útrapách zrejme vie,

36 *Odabaša*- veliteľ *ody* alebo *orty*, základnej jednotky janičiarskeho zboru. Obyčajne každá orta (*böyük*) bola ubytovaná v jednej budove (*oda*), podľa ktorej sa táto jednotka často nazývala. BLAŠKOVIČ, ref. 33, s. 317.

37 Rác po maďarsky znamená Srb.

38 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 21-22, list č. 15, Memi beg Mikulášovi Pálfimu, 5. 10. 1589, Ostrihom.

ale: „*ten koho to nebolí, ten sa nestará*“.³⁹ Bitie a týranie sa však nevzťahovalo len na uhorských väzňov. Sám Pálffy bol často Osmanmi obviňovaný, že svojich zajatcov kruto trýzni.⁴⁰

Vzhľadom na ťažký osud v zajatí sa väzni veľmi často pokúšali o úteky, napriek tomu, že za to hrozili kruté tresty. Dôvodom komunikácie medzi Pálffym a osmanskými veliteľmi bola zrejme často aj spolupráca pri hľadaní takýchto utečencov. Usudzujeme to na základe listu, v ktorom na úvod ostrihomský sandžakbeg Memi informoval komárňanského kapitána, že: „*po všetkej únave a dlhom chodení*“ sa mu nepodarilo nájsť väžňa menom Mankúcz, ktorý ušiel Pálffymu. Preto ho nemôže ani zadržať a ani priviesť naspäť, tak ako Pálffy žiadal.⁴¹

Reálnu spoluprácu oboch strán v takýchto záležitostiach dokazuje aj list, ktorého autorom bol istý Ömer aga. Ten okrem iného Pálffyho informoval o chytení osmanského zajatca, ktorý utiekol akémusi Ferdinandovi. Tohto zajatca našli až v Konštantínopole, kde sa ukrýval. Dopravili ho naspäť do Uhorska, kde čakal u agu v okovách. V prípade, že by Pálffy vyhovel Ömerovým požiadavkám a poslal by ochranný list, ten hneď vypraví tohto zajatca spolu s ďalšími k Novým Zámkom.⁴²

Služby

Častým predmetom vzájomnej korešpondencie bolo aj sprostredkovanie rôznych informácií cez Pálffyho osobu jeho nadriadeným. Pálffy bol pre budínskeho beglerbega zrejme vo svojej funkcii najbližším kompetentným predstaviteľom uhorského panovníka, a preto ho využíval aj ako sprostredkovateľa medzi Budínom a Viedňou. Takýmto distribútorom bol Pálffy možno aj vzhľadom na listy viedenských úradov adresované Ferhadovi Pašovi.

Dokladom tohto tvrdenia môže byť aj list z 28. februára 1589. V ňom Ferhad paša žiadal, aby Pálffy poslal priložené listy princovi Ernestovi (arcivojvoda

39 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 65, list č. 38, novozámockí väzni Osmana bega Mikulášovi Pálffimu, 1. 3. 1591, Vacov.

40 Budínsky beglerbeg Ferhad paša sa v liste z 23. apríla 1590 adresovanom arcivojvodovi Ernestovi sťažoval, že pred niekoľkými dňami mu Mikuláš Pálffy poslal za hrst' zubov vytrhnutých z úst jeho zajatcov. Ferhad sa dopočul, že Pálffy bol vychovaný na cisárskom dvore, takže predpokladal, že bude čestným mužom. Jeho správanie však nasvedčuje, že jeho skutočným vychovávateľom bol mäsiar. Ferhad skonštatoval, že muži s odvahou sa nedopúšťajú takýchto obľudných činov proti bezbranným a spútaným väzňom. On sám by koniec koncov nemal mučiť svojich zajatcov, pretože hoci majú inú vieru, veria v rovnakého boha. BAYERLE, G. Ottoman Diplomacy, list č. 14, Ferhad paša arcivojvodovi Ernestovi, 23. 4. 1590, Budín, s. 36.

41 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 25-26, list č. 17, Mehmed beg Mikulášovi Pálffimu, 12. 10. 1589, Ostrihom.

42 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 55-56, list č. 32, Omer aga Mikulášovi Pálffimu, (b. d.), (b. m.).

a uhorský miestodržiteľ) a Dávidovi Ungnadovi (prezident dvorskej vojnovkej rady), prostredníctvom ktorých spoznal aj Pálffyho. Pálffyho tiež žiadal, že ak by v budúcnosti Ernest napísal nejakú odpoveď, nech ju pošlú priamo k nemu do Budína. Na záver už len dodal, že chce byť obom dobrým priateľom bez zlého úmyslu.⁴³

Súčasťou pravidelnej komunikácie medzi budínskym miestodržiteľom a preddunajským kapitánom bolo aj poskytnutie ochrany a dopravných prostriedkov pri prechode delegácií cez pohraničné územie. Prioritou boli najmä každoročné cisárske deputácie, ktoré mali osmanskému sultánovi doručiť ročný tribút v hodnote 30 000 zlatých. O bezpečnostných opatreniach a spôsobe prepravy takejto delegácie pojednáva aj list z 18. apríla 1589. List je odpoveďou na Pálffyho žiadosť o zaručenie bezpečnej prepravy pre cisárskeho delegáta z Komárna do Budína. Ferhad paša na úvod oznamoval, že dostal Pálffyho list, ktorý poslal po Vincentovi Vajdovi. V ňom mu Pálffy písal, že vyslanec cisára Rudolfa II. nesúci čestný dar, prišiel do Komárna. Preddunajský kapitán preto žiadal, aby Ferhad podľa zaužívaného zvyku poslal do Komárna svoje lode (*šajky – saykak*), čo budínsky beglerbeg aj vykonal. Pálffy ďalej písal, že zvykom tiež bolo poslať zopár Komárňanov, ktorí šli s vyslancom ako sprievod až do Budína. Tí sa následne vrátili späť so sprievodným listom, ktorý im zaručoval bezpečný návrat. Budínsky beglerbeg aj s touto požiadavkou súhlasil a radil, aby boli menovaní opatrení takýmto listom. Pálffyho ubezpečil, že kým budú v Budíne a ani na ceste späť ich nikto neohrozí. Ako záruku dával svoj list posilnený pečaťou.⁴⁴

Súdne a obchodné spory

K rôznym sporom však dochádzalo aj medzi nižšími úradníkmi a štátnymi zástupcami. V takejto záležitosti sa listom na Pálffyho obrátil aj budínsky beg Ahmed. Ten písal v prípade Mehmeda čavuşa, ktorému v Pešti odcudzil peniaze istý Peter Deák. Cisársky vyslanec vraj Ahmedovi sľúbil, že Pálffy túto sumu uhradí. Ak by tak nechcel urobiť, danú čiastku vyslanec zaplatí z vlastných peňazí. Budínsky beg na Pálffyho apeloval, aby sumu čo najskôr zaplatil, pretože čoskoro bude musieť odísť na Portu. Spolu s ním odíde aj Mehmed čavuş. Ahmed na záver komárňanského kapitána ubezpečil, že na Porte bude hovoriť o jeho osobe len v dobrom.⁴⁵

43 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 35-36, list č. 22, Ferhad paša Mikulášovi Pálfimu, 28. 2. 1589, Budín.

44 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 41-42, list č. 25, Ferhad paša Mikulášovi Pálfimu, 18. 3. 1589, Budín.

45 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 70, list č. 41, Ahmed beg Mikulášovi Pálfimu, 16. 1. 1592, Budín.

So žiadosťou o prešetrenie obchodného sporu sa na Pálffyho obrátil listom z 13. apríla 1589 aj budínsky beglerbeg Ferhad paša. Budínsky miestodržiteľ v ňom Mikuláša Pálffyho informoval o sťažnosti svojho poddaného Žida Jakuba. Ten sa prišiel k Ferhadovi sťažovať na istého Jána Trubača, s ktorým v Marosvári⁴⁶ uzavrel obchod. Jakub dal obvinenému v Marosvári hrach, d'umbier a iné koreníe (*borsott, gyombert es mochaert*) v hodnote 1300 zlatých, začo mal neskôr dostať 100 centov medi (*szaz masa rezett*). O tejto dohode spolu spísali a spečatili úpis, ktorým sa Ján Trubač⁴⁷ zaviazal splniť svoj sľub. Medzičasom sa však z Marošváru odsťahoval do kráľovského Uhorska a Jakubovi nič nezaplátil. Jakub, ktorý už podobnú žiadosť posielal, sa obrátil na budínskeho miestodržiteľa, aby mu v tejto veci pomohol. Keďže bol obžalovaný Pálffyho poddaným, Ferhad žiadal, aby tento spor vyriešil preddunajský kapitán. Tvrdil, že toto neprávom sa protiví bohu, a preto by ho mali napraviť. V liste tiež pripomínal, že doteraz všetkým Pálffyho žiadosťiam vyhovel a tak požaduje to isté aj on. Preto prosí jeho milosť (Pálffyho), hrdinského a dobrého suseda, aby dal za pravdu úbohému Židovi a konal tak, ako je zo zákona dané. Zároveň Pálffyho prosil, aby ho potom, čo jeho list dostane, už viac s touto záležitosťou neobťažoval. Ubezpečil ho však, že ak by mal podobnú žiadosť Pálffy, vo Ferhadovi nájde priateľa.⁴⁸

Obchod

Dôvodom korešpondovania boli aj obchodné záležitosti. Osmanskí hodnostári sa snažili rozvíjať ekonomiku aj prostredníctvom obchodu s kráľovským Uhorskom, ktorý mierové obdobie umožňovalo. Cezhraničné transakcie a pohyb obchodníkov však boli aj napriek prímeriu značne riskantné a nebezpečné. Osmanskí funkcionári preto náprotivnú stranu žiadali, aby týmto kupcom poskytlí sprievodné listy, s ktorými by mohli bezpečne cestovať po krajine. Svedčí o tom list z 25. júla 1589, v ktorom Ferhad paša informoval o takejto žiadosti. Vraj pred neho prišli Jozef a jeho otec Šimon, dvaja židovskí kupci z Budína (budaj Josa es attya Simon sidok). Tí ho prosili, aby v ich žiadosti napísal Pálffymu a požiadal ho, aby im poskytol ochranný list, vďaka ktorému by mohli slobodne obchodovať s dobytkom v jeho (Pálffyho) krajine. Ferhad ho preto žiadal o zaslanie cestovného listu/pasu (*uti jaro*) pre menovaných Židov, podotýkajúc, že to bude na osoh nielen jemu, ale aj celej jeho ríši. Na záver ešte Pálffyho ubezpečil, že ak

46 Dnešný Cenadu Vechi (Őcsanád). Mesto ležiace v západnom Rumunsku.

47 Nevylučujeme, že sa jedná o už spomínaného Jána Trombitása.

48 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 39-40, list č. 24, Ferhad paša Mikulášovi Pálfimu, 13. 3. 1589, Budín.

by mu niekedy v budúcnosti Pálffy písal v podobnej záležitosti, rád mu poslúži.⁴⁹ Zaujímavé je, že v takýchto listoch sa často spomínajú židovskí obchodníci.⁵⁰

Cezhraničné obchodovanie malo podporiť aj konanie trhov a jarmokov. O ich organizovaní sa zrejme obe strany zvykli vopred informovať. Svedčí o tom aj list, ktorého autorom bol ostrihomský sandžakbeg Memi.⁵¹ Ten Pálffyho informoval o snahe organizovať v Kakate (Štúrovo) týždenné trhy a opäť obnoviť aj výročný jarmok. Odôvodňoval to najmä potrebou zveľadiť dané územie a zlepšiť postavenie miestnych obyvateľov. Konanie týchto trhov by bolo prospešné pre obe strany a vďaka nim by mohli získať peniaze tak predávajúci, ako aj kupujúci. Na trhy mohli prísť všetci, veriaci (moslimovia) aj neveriaci (kresťania) pôvodom z Levíc, Nových Zámkov, Komárna, Trnavy, Bratislavy, Viedne, Prahy alebo odinakadiaľ. Nech kupujú a predávajú všetko čo chcú, tak ako to bolo v Uhorsku zvykom. Ubezpečil ho, že všetkým zaručí bezpečnosť či už pri cestovaní, alebo priamo na mieste konania jarmoku a trhov. Pálffy si mal premyslieť, v ktoré dni by bolo podľa neho vhodné tieto trhy a jarmoky usporadúvať. Memi dodal, že v tejto veci už písal „*viacerým pánom*“.⁵² Želal si, aby obaja žili spolu v dobrom priateľstve, tak ako Memi priateľsky nažíval v susedstve s „*chorvátskymi a talianskymi pánm*“⁵³ a aby o ňom raz, keď už bude (Memi) na inom mieste mohol Pálffy hovoriť len v dobrom. Z listu vyznieva evidentná snaha ostrihomského sandžakbega organizovať v „*Kakate*“⁵⁴ trhy a jarmoky, na ktorých by sa zúčastňovali aj kupci z kráľovského Uhorska. Veľké zisky by totiž sandžaku plynuli

49 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 47, list č. 28, Ferhad paša Mikulášovi Pálfimu, 25. 7. 1589, Budín.

50 Židia hrali veľmi dôležitú úlohu pri obchodovaní medzi osmanskými regiónmi a oblasťami kráľovského Uhorska. Z kresťanského územia nakupovali produkty remeselnej výroby, vojenskú výzbroj, výstroj a pod. Z Osmanskej ríše zase privážali poľnohospodárske produkty a, samozrejme, tzv. turecký tovar (nádoby z tepaného kovu, opracovanú kožu, kávu, tabak...). PATAI, Raphael. *The Jews of Hungary: history, culture, psychology*. Detroit: Wayne State University Press, 1996, s. 165. ISBN 0-8143-2561-0.

51 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 15-16, list č. 12, Memi beg Mikulášovi Pálfimu, 10. 3. 1589, (b. m.).

52 Zrejme ďalším vojenským veliteľom, prípadne richtárom v pohraničí.

53 Memi asi narážal na svoje predchádzajúce pôsobiská. Pravdepodobne sa jednalo o chorvátsko-osmanské pohraničie, kde sa okrem kapitánov chorvátskeho pôvodu mohli pohybovať aj talianski veliteľia v službách Habsburgovcov. V prípade týchto „talianskych pánov“ sa však mohlo jednať aj o predstaviteľov Benátskej republiky, ktorá bola v oblasti Stredomorja tradičným súperom Osmanskej ríše.

54 Malá dedina ležiaca na mieste dnešného Štúrova. Keď sa v roku 1543 podarilo Osmanom dobyť Ostrihom, prekročili Dunaj a na tomto mieste postavili malú pevnosť, ktorú pomenovali *Džigerdelen parkany* („Pevnosť zavítajúca sa do pečene nepriateľa“). Z tohto pomenovania vznikli neskoršie maďarské názvy dediny – Csekerdény a Parkány a slovenské Parkan. BLAŠKOVIČ, J. Rimavská Sobota v čase, s. 18.

nielen zo samotného obchodu, ale aj z trhových a colných poplatkov. Pritom sa však pri ich usporadúvaní nevyhýbal ani spolupráci s preddunajským kapitánom a ďalšími pohraničnými veliteľmi. Uhorsko totiž napriek politickému rozdeľeniu a vnútorným colným bariéram zostalo ekonomicky jednotným priestorom so spoločným trhom.⁵⁵

Korešpondovalo sa aj z dôvodu vzájomných žiadostí o zaobstaranie určitej komodity. V takejto veci sa na Pálffyho v liste obrátil Abdu Rahman aga⁵⁶ a popri iných záležitostiach ho prosil o zaobstaranie 10 zlatých pušiek, z toho jednu v puzdre a jeden dvojité (náprsný) pancier. Tento tovar žiadal pre budínskeho beglerbega.⁵⁷ Ostrihomský Abdu Rahman aga písal v podobnej záležitosti aj ďalší list. Na úvod aga oznamoval, že Pálffymu v minulých dňoch poslal list budínskeho miestodržiteľa. Preddunajský kapitán totiž beglerbega žiadal, aby pre neho zaobstaral drevo z ihličnatých stromov. Beglerbeg preto Pálffyho prosil o odpoveď, ako má v tejto veci ďalej postupovať. S prosbou sa však na Pálffyho obrátil aj ostrihomský aga. Žiadal, aby pre neho zaobstaral malé zlaté pušky, rešpektíve pištole. Podotýkal, že to nie je pre jeho vlastnú potrebu, ale pre známeho z Konštantínopolu. Ten by chcel zopár nemeckých pušiek a najradšej by bol, keby tento tovar dostal (od Pálffyho) formou daru a nemusel by za neho zaplatiť. Abdu Rahman aga však s týmto nesúhlasil a navrhol Pálffymu protislužbu. Ten chcel totiž v minulosti kúpiť nejaký dobytok. Ak mal teda Pálffy stále záujem, obratom ho mal kontaktovať a Abdu Rahman by to zariadil. Na záver dodal, aby žiadané pušky poslal po akýchsi dedinských richtároch, po ktorých by on zase mohol Pálffymu poslať dobytok alebo peniaze. Podľa toho, ako sa preddunajský kapitán nakoniec rozhodne.⁵⁸ S podobnými záležitosťami sa stretávame sekundárne aj v ďalších listoch.

S podobnými žiadosťami sa však na osmanských hodnostárov obracal aj Mikuláš Pálffy. Dokladá to aj list od Mehmeda čavuşa, ktorý Pálffymu oznámil, že tak ako (Pálffy) žiadal, kúpil pre neho „*modrého koňa*“.⁵⁹ Sumu, za ktorú

55 KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 144. ISBN 978-80-7106-616-3.

56 Mikulášovi Pálffymu boli v roku 1589 adresované 3 listy od Rahmana agu z Ostrihomu. V dvoch prípadoch sa uvádza ako Abdu Rahman aga a v jednom prípade len ako Rahman aga. Usudzujeme, že sa jedná o tú istú osobu. Meno v texte uvádzame vždy v takej podobe, ako sa objavuje v prameni.

57 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 61, list č. 35, Abdu Rahman aga Mikulášovi Pálffimu, 1589, Ostrihom.

58 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 73-74, list č. 43, Abdu Rahman aga Mikulášovi Pálffimu, 1592, Ostrihom.

59 „*Kek lovat*“ – zrejme sa jednalo o modrého plávaka s čiernou hrivou a chvostom. Často majú aj tzv. úhorí pruh, teda čierny pruh na chrbte. Plávaky vôbec nemusia byť plavé, podľa množstva a rozptýlenia pigmentu sa rozlišujú žlté, myšacie a modré plávaky. DVOŘÁKOVÁ,

Mehmed tohto koňa kúpil, mal Pálffy poslať buď v zlate, toliaroch alebo dobytku. S touto kúpou pôvodne súhlasil aj budínsky miestodržiteľ. Keďže však Pálffy neprepustil zo zajatia syna Kasana bega, tak ako to beglerbeg žiadal, rozhneval sa a Mehmedovi nakoniec nedovolil tohto koňa poslať. Mehmed však Pálffyho ubezpečil, že paša je dobrý človek a ak sa s ním Pálffy zmieri, čoskoro mu bude môcť poslať aj sľúbeného koňa.⁶⁰

Z písomnosti vyplýva, že komunikovanie v takýchto záležitostiach bolo časté a mimoriadne obľúbené. Osmanskí a uhorskí zástupcovia v pohraničí sa zrejme vzájomne využívali aj ako sprostredkovatelia pri zabezpečení určitých tovarov, ktoré boli pre druhú stranu inak ťažko dostupné.

Správa v pohraničnej oblasti

V kompetencii budínskych miestodržiteľov neboli len vojenské a diplomatické záležitosti. Na starosti mali aj správne a hospodárske záležitosti ejáletu. V neposlednom rade boli tiež lénnikmi, ktorých dočasne nadobudnuté majetky a poddaní sa nachádzali v nimi spravovaných provinciách. Podobne tomu bolo aj v prípade sandžakbegov a ďalších osmanských hodnostárov v Uhorsku. Často sa preto v ich komunikácii s Mikulášom Pálffym stretávame aj s listami v záležitostiach poddaného obyvateľstva. Osmanským úradom a zemepánom v prvom rade záležalo na riadnom platení daní a poplatkov. Ak to urobili, títo obyvatelia boli viacej chránení ako na kráľovskom území. Mohli pokojne pracovať a žiť podľa svojho spôsobu.⁶¹ Všetmožno sa preto snažili zabezpečiť, aby ich poddaní neutekali z osmanského územia. Pri tomto boli ochotní spolupracovať aj s vojenskými veliteľmi kráľovského Uhorska. V takomto duchu bol písaný aj list z roku 1589.⁶² Ostrihomský Rahman aga v ňom Pálffymu vyčítal, že vyháňal poddané obyvateľstvo z domovov tým, že ich strašil osmanským nebezpečenstvom. Prítom poslal už dva listy, jeden od pašu (budínsky beglerbeg) a jeden svoj, ktoré im majú zaručiť bezpečnosť. Preto opäť poslal svoj dôverný list, v ktorom zaručuje týmto poddaným ochranu, aby sa im nič zlé nestalo od osmanských bojovníkov. Mali sa preto s mierom a bez strachu vrátiť domov a platiť dane cisárovi (osmanskému sultánovi) a svojim pánom tak ako ostatní poddaní.

Včasné platenie daní a poplatkov, ako aj odvádzanie naturálií bolo životne dôležité najmä pre predstaviteľov provinčných vojsk Osmanskej ríše. Týkalo sa

Daniela. *Kôň a človek v stredoveku : K spolužitiu človeka a koňa v Uhorskom kráľovstve*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2007, s. 80. ISBN 978-80-85501-38-4.

60 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 71-72, list č. 42, Mehmed čavuš Mikulášovi Pálffimu, 22. 6. 1592, Budín.

61 BLAŠKOVIČ, J. Rimavská Sobota v čase, s. 43.

62 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 7, list č. 5, Rahman aga Mikulášovi Pálffimu, 16. 3. 1589, Ostrihom.

to najmä sipáhiov. Ich dôchodky totiž neslúžili len na úhradu životných nákladov. Každý osmanský lénnik z nich musel vydržiavať aj určitý počet bojaschopných mužov pre obdobie vojny.⁶³ Táto úloha bola veľmi náročná najmä v pohraničných sandžakoch, kde bola potrebná neustála bojová pohotovosť. Nedostatok príjmov tak viedol k zníženiu bojovej kvality, ako aj celkového počtu lénného vojska. Tento problém si uvedomovali aj budínski miestodržiteľia, ako vrcholní veliteľia sipáhiov v provinciách.⁶⁴ Inak to nebolo ani v prípade sanždakbegov, ktorí sa preto všemožne snažili dohodnúť s uhorskými veliteľmi v pohraničí, aby poddaných týchto sipáhiov neznepokojovali. Svedčí o tom aj list ostrihomského sandžakbega Memiho, v ktorom okrem iného odkazoval na Pálffyho list, ktorým zaručoval bezpečnosť poddaným osmanských lénnikov. Memi oznamoval, že k sebe zavolať všetkých lénnikov, sipáhiov a agov, ktorým keď začal čítať Pálffyho list: „*všetci sa postavili do pozoru a ďakovali tvojej [Pálffyho] milosti za to, že si taký dobrý správca úbohých poddaných*“.⁶⁵

Niekedy však ani riadne platenie daní neuchránilo dediny od pustošenia. O takomto prípade pojednáva aj list, ktorý Pálffymu opäť písal ostrihomský sandžakbeg Memi. Dupočul sa o vyplienení dediny Szőny,⁶⁶ no nevedel, z akého dôvodu sa tak stalo. Ak by sa však Pálffy dozvedel príčinu tohto incidentu, mal Memiho hneď kontaktovať, aby sa vedel tiež zariadiť. Keby sa však chceli obyvatelia tejto dediny vrátiť, zaručí im ochranu pretože: „*my sme preto prišli do sandžaku, aby sme nenechali [túto] zem spustošiť [a] ochrancami všetkých chceme byť*“.⁶⁷ Ak aj k takémuto incidentu došlo, osmanskí hodnostári sa snažili

63 Počet ozbrojených jazdcov, ktorých boli sipáhiovia povinní privádzať do vojska, závisel od výšky príjmu z ich lén. Držiteľ tímáru (léno, ktorého príjem nedosahoval viac než 20 000 akče ročne) bol povinný za každých 3000 akče príjmu priviesť do armády jedného ozbrojeného jazdca (džebelü). Držiteľ zeámetu (léno, ktorého ročný príjem bol od 20 – 100 000 akče) mal priviesť jedného džebelü za každých 5000 akče ročného príjmu. HORVÁTH, Pavol a Vojtech KOPČAN. *Turci na Slovensku*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 125.

64 V roku 1590 písal beglerbeg Ferhad paša arcivojvodovi Ernestovi ohľadom vyplienenia niekoľkých dedín na osmansko-uhorskom pomedzí Osmanmi. Podotýkal, že ak mali podľžnosti voči svojim osmanským zemepánom, tento zásah bol opodstatnený. Sipáhiovia totiž nemali žiadny iný príjem, len tieto dávky. Ich kone, odevy, strava a všetko záviselo od týchto daní a desiatkov. Pohraniční kapitáni mali preto len prinútiť tieto dediny, ktoré boli *de facto* pod osmanskou jurisdikciou, aby sa podriadili svojim sipáhiom v záujme mierumilovného spolunazívania. BAYERLE, G. *Ottoman Diplomacy*, list č. 32, Ferhad paša arcivojvodovi Ernestovi, 27. 8. 1590, Budín, s. 70-71.

65 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 27-28, list č. 18, Memi beg Mikulášovi Pálfimu, 17. 10. 1589, Ostrihom.

66 Pôvodne samostatné dedina/mestečko, v súčasnosti časť mesta Komárom v Maďarsku.

67 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 13-14, list č. 11, Memi beg Mikulášovi Pálfimu, 4. 2. 1589, Ostrihom.

v spolupráci s uhorskými veliteľmi spustošené dediny obnoviť. Osmanom sa totiž nevyplácalo poškodzovať tie obce, ktoré sami zdaňovali. Svedčí o tom aj list od Abdu Rahmana agu z Ostrihomu, v ktorom Pálffymu okrem iného písal aj z dôvodu výstavby nových domov v spustošenej dedine Zőny (Szőny). Rahman požadoval, aby sa v dedine do konca roka postavilo osemdesiat domov, pričom žiadal, aby dvanásť z nich dal postaviť Pálffy a pri ich výstavbe zabezpečil ľudom ochranu. Aga v liste opisoval aj samotné spustošenie dediny. Istý Martin vraj Turkom prezradil, že pri dedine sa bude pásť stádo dobytky. Tí nielenže daný dobytok odohňali, ale zrejme odviekli aj obyvateľov z tejto obce. Aga sa ich preto snažil vyslobodiť zo zajatia a niekoľkých aj skutočne prepustili. Kvôli oslobodeniu zvyšných kontaktoval budínskeho pašu a dokonca aj Portu. O to isté žiadal aj Pálffyho, aby sa im spoločne podarilo túto Jakubovu dedinu (*Szőnyek*) opraviť.⁶⁸

Záver

Osmanská korešpondencia adresovaná Mikulášovi Pálffimu, ktorá sa do dnešných dní zachovala v Slovenskom národnom archíve, je len jedným z množstva príkladov vzájomnej komunikácie medzi predstaviteľmi Osmanskej ríše a Uhorska pôsobiacich na spoločných hraniciach v 16. a 17. storočí. Tieto konkrétne listy nemôžu same osebe komplexne objasniť vzťah uhorských hodnostárov k ich osmanským náprotivkom. Potvrdzujú však témy, ktoré boli tradične predmetom osmanko-uhorskej komunikácie a boli rovnako páľčivé pre obe strany. K pravidelnému a úzkemu styku ich totiž nezaväzovali len mierové dohody, ale nútila ich k tomu aj reálna situácia v pohraničí, ako napr. otázka kondomínia – územia, ktoré zdaňovali obe strany a obe sa ho snažili do istej miery mocensky kontrolovať. Keďže otvorená osmanko-uhorská hranica bola tranzitným úsekom pre kupcov, vyslancov a obyvateľstvo žijúce v pohraničí, zabezpečenie ich prepravy, poskytnutie cestovných pasov, či dopravných prostriedkov bolo rovnako dôvodom vzájomnej písomnej komunikácie.

Jednou z najčastejších príčin korešpondovania však boli záležitosti týkajúce sa zajatcov, ich vykúpenia, stanovenia výšky výkupného, ale aj sťažnosti voči ich týraniu či pomoc pri pátraní po ich úteku.

Všetky tieto príklady poukazujú na skutočnosť, že osmanko-uhorské pohraničie predstavovalo komplexný priestor so špecifickým spoločenským, hospodárskym a vojenským statusom, ktorého význam ešte nie je uspokojivo vysvetlený. Nespochybniteľná je tiež skutočnosť, že k postu uhorského veliteľa pohraničnej fortifikácie v 16. a 17. storočí sa viazala aj potreba výmeny listov

68 SNA, f. ÚPA, A 1, L 3, F 4, fol. 61, list č. 35, Abdu Rahman aga Mikulášovi Pálffimu, 1589, Ostrihom.

s osmanskými hodnostármi na opačnej strane hraníc.⁶⁹ Rozhodne tomu tak bolo v prípade veliteľov významných pevností, akými boli Komárno či Nové Zámky.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Slovenský národný archív, Rod Pálfi, Ústredný pálfiovský archív, Armarium 1, Ladula 3, Fasciculus 4.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

BAYERLE, Gustav. *Ottoman Diplomacy in Hungary: Letters from the Pashas of Buda 1590 – 1593*. Bloomington: Indiana University, 1972, 204 s. ISBN 87750-169-6

BAYERLE, Gustav. *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604-1616*. Budapest: Akadémiai, 1991, 298 s. ISBN 9630559285.

FEKETE, Ludwig. *Türkische schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Esterházy*. Budapest: 1932, 503 s.

JEDLICSKA, Pál. *Adatok erdődi baró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552 – 1600*. Eger: Az Erseki Lyceum Könyvnyomdája, 1897, 820 s.

SÁDECZKY, Lajos. Pálffy Miklós levelezése a törökökkel és tatárral a béke felől 1599. őszén. In: *Magyar Történelmi Tár*, 1885, s. 566-573.

TAKÁTS, Sándor, ECKHART, Ferencz and Gyula SZEKFÜ. *Abudai basák magyar nyelvű levelezése I. 1553 – 1589*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1915, 546 s.

VESELÁ-PŘENOSILOVÁ, Zdenka. *Listy Vysoké Porty psané do Sedmihradska a severních Uher z göttingenského defteru Turcica 30*. Ašpirantská práca. Praha: 1959, 184 s.

69 Dôkaz môžeme nájsť aj v samotnom rode Pálffy, kde po Mikulášovi Pálffym zastával funkciu veliteľa Nových Zámok aj jeho syn Štefan. Podobne ako jeho otec bol v kontakte s osmanskými hodnostármi v pohraničí. Pozri VÁRKÓNYI, Gábor. Pálffy István Érsekújvari fő kapitány és a Váci Musta basa levelezése. In: FUNDÁRKOVÁ, Anna a Géza PÁLFFY, eds. *Pálffiovcí v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava 20. mája 2003*. Bratislava; Budapest: Spoločnosť Pro História v spolupráci s Academic Electronic Press, 2003, s. 63-73. ISBN 80-88880-55-6. V súvislosti s tým pozri aj ďalšie písomnosti osmanských hodnostárov z rokov 1627 – 1641, ktoré sú uložené v inej časti ÚPA deponovaného v archíve vo Viedni – Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Pálffy, A I, L. 4, F 9. Rozsiahla osmanská korešpondencia z rokov 1620 – 1680 sa zachovala aj v archíve rodu Koháry, ktorého členovia zastávali v 17. storočí veliteľské posty na osmansko-uhorských hraniciach. Celkovo sa jedná o 146 dokumentov osmanskej proveniencie – Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Koháry-Coburg (1241) 1321-1945.

Nepublikované pramene / Unpublished scientific reports

Slovenská Akadémia Vied, Ústredný Archív Slovenskej Akadémie Vied, Vojtech Kopčan – osobný fond, 1957 – 1997, I. Materiály z vedeckej činnosti, A. Rukopisy nepublikované, 1. štúdie, články, preklady, krabica č. 1, č. j. 2. Osmanskí vojenský zajatci na území dnešného Slovenska v 16. – 18. stor. Po r. 1979, 23 s.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BİLGE, Sadık M. *Osmanlı'nın Macaristanı*. İstanbul: Kitabevi, 2010, 389 s. ISBN 9786054208586.
- BIŠČEVIČ, Vedad. *Bosanski namjesnici Osmanskog doba (1463 – 1878)*. Sarajevo: Connectum, 2006, 581 s. ISBN 9958-590-28-X.
- BLAŠKOVIČ, Jozef. *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva*. Bratislava: Obzor, 1974, 390 s.
- DANGL, Vojtech and Vladimír SEGEŠ. *Vojvodcovia: 111 osobností vojenských dejín Slovenska*. Praha: Ottovo nakladateľství, 2012, 472 s. ISBN 978-80-7360-986-3.
- DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Kôň a človek v stredoveku : K spolužitiu človeka a koňa v Uhorskom kráľovstve*, Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2007, 293 s. ISBN 978-80-85501-38-4.
- FODOR, Pál and Géza DÁVID, eds. *Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Brill: Leiden, Boston, Köln, 2000, 335 s. ISBN 90 04 11907 8.
- HEGYI, Klára. *A török hódoltság várai és várkatonasága I-III. kötet*. Budapest: História, 2007. ISBN 963 9627 079.
- HORVÁTH, Pavol a Vojtech KOPČAN. *Turci na Slovensku*. Bratislava: Slovenské pedagogickénakladateľstvo, 1972, 212 s.
- IŞIK, Mustafa. *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyyetinde Budin*. İstanbul: 2018, 352 s. ISBN 978-605-2228-84-5.
- KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 602 s. ISBN 978-80-7106-616-3.
- KOPČAN, Vojtech. *Turecké nebezpečenstvo a Slovensko*. Bratislava: Veda, 1986, 222 s.
- MALINIAK, Pavol a Imrich NAGY. *Turek na obzore (Z prameňov k uhorsko-osmanským vzťahom)*. Krakow: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, 246 s. ISBN 978-83-7490-652-4.
- MATUNÁK, Michal. *Život a boje na slovensko-tureckom pohraničí*. Ed. Vojtech Kopčan. Bratislava: Tatran, 1983, 320 s.
- PÁLFFY, Géza. *Hungary between Two Empires 1526-1711*. Bloomington: Indiana University Press, 2021, 318 s. ISBN 978-0-253-05464-4.
- PATAI, Raphael. *The Jews of Hungary: history, culture, psychology*. Wayne State University Press, 1996, 730 s. ISBN 0-8143-2561-0.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- ÁGOSTON, Gábor. *Defending and Administering the Frontier. The case of Ottoman Hungary*. In: WOODHEAD, Christine. *The Ottoman World*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2012, s. 220-236. <https://doi.org/10.4324/9780203142851>
- ÁGOSTON, Gábor. *Empires and warfare in east-central Europe, 1550-1750: the Ottoman-Habsburg rivalry and military transformation*. In: TALLETT, Frank – TRIM, D.J.B., eds.

- European Warfare, 1350-1750*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 110-134. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511806278.008>
- BLAŠKOVIČ, Jozef. K dejinám tureckej okupácie na Slovensku. In: *Historické štúdie*, 1963, č. 8, s. 95-116.
- BLAŠKOVIČ, Jozef. Rimavská Sobota pod osmanko-tureckým panstvom. In: *Kapitoly z dejín a prírody okresu Rimavská Sobota*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1968, s. 23-70.
- FUNDÁRKOVÁ, Anna. Rábsky hrdina Mikuláš Pálffy – mýtus a skutočnosť. In: *Historické štúdie*, 2019, roč. 53, s. 45-59. ISBN 978-80-224-1729-7.
- HORVÁT, Pavel. Posledné obdobie tureckej moci na Slovensku. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 3, s. 423-439.
- KAZIMÍR, Štefan. Slovensko v medzinárodnom obchode s dobytkom v 16. storočí. In: *Historické štúdie* 18, 1973, s. 175-208.
- KOHÚTOVÁ, Mária. Uhorská komora a vojaci v tureckom zajatí. In: BAĐURÍK, Jozef a Kamil SLÁDEK, zost. *Politický zrod novovekej strednej Európy. (500 Výročie narodenia Ferdinanda I. – zakladateľa habsburskej monarchie)* Bratislava: CEP, 2005, s. 179-183. ISBN 80-7165-446-9
- MARKUSKOVÁ, Helena. Život na uhorsko-osmanskom pohraničí v rokoch 1596 – 1687 na príklade Gemerskej stolice. In: *Acta Historica Neosoliensia*, roč. 16, č. 1-2, 2013, s. 224-274. ISSN 1336-9148.
- PÁLFFY, Géza. Baróni a magnáti v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí. In: FEDERMAYER, Frederik et al. *Magnátske rody v našich dejinách 1526 – 1948*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2012, s. 17-28. ISBN 978-80-970196-6-2.
- VÁRKÓNYI, Gábor. Pálffy István Érsekújvari fő kapitány és a Váci Musta basa levelezése. In: FUNDÁRKOVÁ, Anna and Géza PÁLFFY, eds. *Pálffyovci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava 20. mája 2003*. Bratislava – Budapest: Spoločnosť Pro História v spolupráci s Academic Electronic Press, 2003, s. 63-73. ISBN 80-88880-55-6.
- PÁLFFY, Géza. Ransom Slavery along the Ottoman-Hungarian Frontier in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth – Early Eighteenth Centuries)*. Eds. Géza Dávid, Pál Fodor. Leiden-Boston-Köln: Brill, 2007. (*The Ottoman Empire and its Heritage, Politics, Society and Economy*, Eds. Suraiya Faroqhi, Halil Inalcik, 37.) s. 35-83. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004157040.i-256.12>
- RYBÁR, Lukáš. Misia Mikuláša Varkoča a Lukáša Pauliho do Moskvy v roku 1589 a otázka spojenectva Habsburgovcov s Perziou proti Osmanom. In: *Byzantinoslovaca: zborník k životnému jubileu profesora Miroslava Daniša*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, Katedra všeobecných dejín, 2020, Roč. 7, s. 214-229. ISBN 978-80-223-5005-1.
- RYBÁR, Lukáš. Počiatky diplomatických kontaktov safijovskej Perzie s Habsburgovcami a Uhorskom na začiatku 16. storočia. In: *Kultúrne dejiny*, 2021, roč. 12, č. 1, s. 43-60. ISSN 1338-2209.
- SKOVAJSA, Miloslav. Diplomatické vzťahy bratov Karola a Ferdinanda Habsburských so sultánom Sulejmanom (1537-1551) a mierová zmluva z roku 1547. In: *Historia Nova* 5, 2012, s. 65-94. ISBN 978-80-8127-067-3.
- SKOVAJSA, Miloslav. Dva návrhy mieru z ústia rieky Žitava (r. 1606). In: *Acta Historica Posoniensia*, XVI, 2012, s. 180-186. ISBN 978-80-8127-024-6
- SUDÁR, Balázs. Iszkender pasa és Bethlen Gábor Habsburg ellenes hadjáratai. In: ŠUTAJ, Štefan, ed. *Protihabsburské stavovské povstania a ich vplyv na vývoj pohraničných regiónov Slovenska a Maďarska v 17. storočí*. Prešov: Universum, 2008, s. 80-92. ISBN 978-80-89046-50-8.

- VÁRKÓNYI, Gábor. Pálffy István Érsekújvari fő kapitány és a Váci Musta basa levelezése. In: FUNDÁRKOVÁ, Anna and Géza PÁLFFY, eds. *Pálfióvci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava 20. mája 2003*. Bratislava; Budapest: Spoločnosť Pro História v spolupráci s Academic Electronic Press, 2003, s. 63-73. ISBN 80-88880-55-6.
- VLACHOVIČ, Jozef. Príspevok k problematike prenikania tureckej moci na Slovensko. In: *Historický časopis*, 1959, roč. 7, č. 2, s. 234-265.

O autorovi / About the author

Mgr. Michal Celnar

Katedra archívnictva a PVH, FiF UK v Bratislave – interný doktorand

Šafárikovo námestie 6, 811 02 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: celnarmichal@gmail.com